

IKÄÄNTYNEEN VALINNANVAPAUS KOTIIN VIETÄ- VISTÄ PALVELUISTA SUOMESSA

Anni-Mari Skogberg
Kandidaatintutkielma
Sosiaalityö
Avoin yliopisto
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2022

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Jyväskylän avoin yliopisto
Tekijä Anni-Mari Skogberg	
Työn nimi Ikääntyneen valinnanvapaus kotiin vietävistä palveluista Suomessa	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn laji Kandidaattitutkielma
Aika Kevät 2022	Sivumäärä 29
Tiivistelmä <p>Juuri alkamassa oleva sosiaali- ja terveysalan uudistus tarvitsee ajantasaista tietoa ikääntyneiden valinnanvapauden edistämiseksi. Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten ikääntyneen henkilön valinnanvapaus kotiin vietävistä palveluista toteutuu tällä hetkellä Suomessa. Tutkimuksen kohderyhmänä olivat ikääntyneet kansalaiset ja tutkimuksen kohteena heidän valinnanvapautensa ja itsemääräämisoikeutensa kotiin vietävistä palveluista. Tutkimuksen syvällisempänä tavoitteena on herättää keskustelua yhteiskunnallisella tasolla ikääntyneiden valinnanvapauden sekä itsemääräämisoikeuden vahvistamisesta.</p> <p>Tutkimuksella etsittiin vastauksia tutkimuskysymykseen: "Miten ikääntyneen valinnanvapaus kotiin vietävistä palveluista toteutuu Suomessa?"</p> <p>Tämä tutkimus toteutettiin narratiivisena, kuvailevana kirjallisuuskatsauksena, jonka viitekehystenä ovat sosiaalityön työorientaatio sekä gerontologinen sosiaalityö. Tutkimuksen lähdemateriaalina käytettiin yhtä väitöskirjaa ja viittä suomenkielistä artikkelia. Aineisto analysoitiin sisällönanalyysillä ja siitä etsittiin valinnanvapautta vahvistavia tai heikentäviä asioita tiivistämällä, teemoittamalla sekä tyypittelemällä.</p> <p>Tutkimuskysymykseen vastattiin aineistolähtöisen narratiivisen sisällönanalyysin avulla ja tutkimuksen tulokset esiteltiin kirjoittamalla ne auki otsikoimalla tulokset esiin nousseina teemoina.</p> <p>Tutkimustulosten perusteella voidaan todeta ikääntyneiden valinnanvapauden olevan rajattua, sen ollessa samaan aikaan riippuvaista ikääntyneen omasta kompetenssista ja taloudellisesta tilanteesta sekä asuinpaikasta.</p>	
Asiasanat: Ikääntyminen, valinnanvapaus, itsemääräämisoikeus, eriarvoisuus, kotiin vietävä palvelu.	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja: Ohjaaja YTT, dosentti Mia Tammelin	

TAULUKOT

TAULUKKO 1 Sisäänotto- ja poissulkukriteerit.....	15
TAULUKKO 2 Kirjallisuuskatsauksen lähdemateriaali.....	16

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	TUTKIMUKSEN TAUSTAA JA KESKEISET KÄSITTEET	4
	2.1 Sosiaalityö työorientaationa	5
	2.2 Gerontologinen sosiaalityö	6
	2.3 Rakenteellinen sosiaalityö.....	7
	2.4 Ikääntyminen.....	8
	2.5 Valinnanvapaus ja itsemääräämisoikeus.....	9
	2.6 Eriarvoisuus	10
	2.7 Kotiin vietävät palvelut.....	11
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	12
	3.1 Tutkimuskysymys ja tutkimusasetelma	12
	3.2 Aineiston hankinta.....	14
	3.3 Tutkimusaineisto.....	15
	3.4 Kuvaileva kirjallisuuskatsaus.....	16
	3.4.1 Systemaattinen kirjallisuuskatsaus	17
	3.4.2 Meta-analyysi.....	18
	3.4.3 Narratiivinen kuvaileva kirjallisuuskatsaus	18
	3.4.4 Käytetyt analyysimenetelmät	19
4	TUTKIMUSTULOKSET.....	20
	4.1 Palveluseteli valinnanvapautta mahdollistamassa	20
	4.2 Eriarvoisuus	21
	4.3 Näennäiskuluttajuus/ sijaiskuluttajuus	22
	4.4 Tuloköyhyys	23
	4.5 Hoivaköyhyys.....	24
5	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	26
	LÄHTEET.....	30

1 JOHDANTO

Ikääntyneen ihmisen valinnanvapaus omassa elämässään on erityisen kiinnostava aihe näin sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen uudistuksen (myöhemmin SOTE) alla. Voidaanko tulevaisuuden SOTE-palveluissa taata kaikille ikääntyneille kansalaisille tasavertaiset palvelut ja niiden saatavuus koko maassa? Toteutuuko asiakaslähtöisyys tulevaisuudessa myös ikääntyneiden palveluissa? Kohtaavatko ikääntyneiden tarpeet ja toiveet sekä heille tarjottavat palvelut, vai päädytäänkö hoivaköyhyyteen (Kröger & Van Aerschot & Mathew Puthenparambil 2019)?

Suomen perustuslaki (731/1999 1§ 2mom.) turvaa ihmisarvon loukkaamattomuutta sekä yksilön vapautta. Samalla se antaa jokaiselle oikeuden sosiaaliturvaan myös vanhuuden ja sairauden aikana. Julkisen vallan on myös turvattava perusoikeuksien toteutuminen. Eduskunnan tehtävänä on säätää lakeja, jotka takaavat kaikille samanarvoiset perusoikeudet. (PeL 731/1999 3§, 19§, 22§.) Julkista valtaa käyttävät myös ne vaaleilla valitut henkilöt, jotka päättävät palveluiden tarjonnasta uusilla hyvinvointialueilla kaikille kansalaisille, myös ikääntyneille. Jos alueen palveluvalikoimasta ei löydy ikääntyneen tarvitsemaa palvelua ja hänelle tarjotaan jotakin muuta, tarve ja tarjonta eivät kohtaa. Tällöin puhutaan hoivaköyhyydestä. (Kröger ym. 2019.) Uusien hyvinvointialueiden tulee huolehtia siitä, että palvelut ovat yhdenvertaisesti kaikkien saatavilla, palvelut vastaavat asukkaiden tarpeisiin ja ne ovat sillä tasolla, mitä lainsäädäntö edellyttää. (Laki hyvinvointialueesta 611/2021 6§, 7§; Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista 980/2012 7§; Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi sosiaalihuoltolain ja ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja

terveyspalveluista annetun lain muuttamisesta sekä niihin liittyviksi laeiksi. HE 231/2021.)

Tässä kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa etsin vastauksia siihen, miten ikääntyneen palveluita koskeva valinnanvapaus toteutuu tällä hetkellä Suomessa. Tutkimuksen tavoitteena on myös herättää keskustelua ikääntyneen kansalaisen oikeuksista juuri alkamassa olevan SOTE-uudistuksen näkökulmasta. Kiinnostukseni aiheeseen nousee osittain omassa työssä kohdatuista ikääntyneiden haasteista ja omasta sosiaalityön työorientaatiosta sekä sosiaalityön arvoista.

Hartikainen ja Lönnroos (2008, 11) kertovat ikääntyneiden hyvän hoidon merkitsevän ikäihmisten omaa elämää ja kokemuksia arvostavaa ja kunnioittavaa asennetta. Sosiaalityössä voidaan vaatia samaa asennetta sekä ymmärrystä ihmisestä yksilönä ja kokonaisuutena. Hartikainen ym. mainitsevat erilaisuuden korostuvan ihmisen ikääntyessä ja vaativat yksilöllistä suhtautumista ikääntyviin. Heidän mukaansa ”ikäihminen on oman hoitonsa subjekti” ja hän itse ohjaa omiin tarpeisiinsa pohjautuvaa hoivaa. Kirjoittajien esiin tuomat ajatukset henkilön subjektiudesta sekä palveluiden ja hoidon tarvelähtöisyydestä antavat ikääntyneille myös valinnanvapauden, jota tämä tutkimus osaltaan peräänkuuluttaa. (mt. 2008, 13, Lindqvist 2002, 237.)

Tutkielman toisessa luvussa avaan tutkimuksen taustaa sekä teoreettista viitekehystä. Teleologisesti (tarkoituksellisesti) perustellussa tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota ontologisiin (tutkimusaiheen luonteeseen) ja epistemologisiin (alkuperä, tutkijan ja tutkittavan suhde, arvot) käsityksiin ikääntymisestä sekä valinnanvapaudesta. Ikääntynyt kansalainen nähdään tutkimuksessa aktiivisena suhteessa valinnanvapauteen ja ihmiskäsitykseen. Kun ikääntyneiden määrä suhteessa työssäkäyvään väestöön kasvaa, se johtaa kausaalisesti (syy-seuraussuhde) tilanteeseen, jossa valinnanvapautta joudutaan karsimaan taloudellisen näkökulman ohittaessa ihmisarvon. Tutkimuksen logiikka (toteennäyttäminen, todistaminen) nousee aiheeseen liittyvästä lähdemateriaalista kuvailevan kirjallisuuskatsauksen keinoin sisällönanalyysia hyödyntäen. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2014, 129–133.) Teoriaosuudessa selitän tutkimuksen teoreettisten lähtökohtien kuvaamisen lisäksi tutkimuksen kes-

keiset käsitteet: ikääntyminen, valinnanvapaus, itsemääräämisoikeus, eriarvoisuus sekä kotiin vietävä palvelu.

Kolmannessa luvussa kuvaan tutkimukselle valittua aineistoa sekä sen valintaa. Esittelen tutkimuksen toteutuksen ja menetelmän sekä kirjallisuuskatsauksen eri muotoja lyhyesti. Luvussa kerron myös valittuun kirjallisuuskatsauksen muotoon sekä käytettyihin menetelmiin johtaneet syyt. Neljännessä luvussa esittelen tutkimuksessa muodostuneet aineistolähtöiset tulokset.

Viidennessä luvussa kuvaan tutkimuksessa esiin nousseita johtopäätöksiä sekä tulkintojani niistä. Pohdin tutkimuksen käyttökelpoisuutta esimerkiksi rakenteellisen sosiaalityön näkökulmasta tulevaisuuden tiennäyttäjänä. Pohdinnassa esittelen myös tutkimuksen aikana esiin nousseita uusia kysymyksiä sekä mahdollista lisätutkimuksen tarvetta.

2 TUTKIMUKSEN TAUSTAA JA KESKEISET KÄSITTEET

Yhteiskunnallisesti katsottuna elämme nykyhetkessä maailmassa, jossa niinkutsutut suuret ikäluokat, jotka syntyivät muutamia vuosia toisen maailmansodan loppumisen jälkeen, ovat juuri eläköityneet. Samalla ihmisen elinikäodote on kasvanut ja ollaan yhä piteneviä aikoja pois työelämästä. Suomessa eläkeikää on nostettu vuosien myötä ja eläkejärjestelmään kohdistuu edelleen voimistuvia muutospaineita. Vanheneminen tarkoittaa biologista, fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista muutosta ikääntymisen myötä (Medina, Vehviläinen, Haukka, Pyykkö & Kivelä 2006, 21–31; Jyrkämä 2008a, 267–269), joten ikääntyneet tarvitsevat enemmän hoivaa ja huolenpitoa sekä terveydellisiä palveluita kuin esimerkiksi työikäiset henkilöt.

Entisajan yhteisöllisyyden sekä syytinki-hoivan¹ kadottua yksilökeskeisessä suorittamisyhteiskunnassa korostuu valtion (kuntien/hyvinvointialueiden) poliittinen sekä taloudellinen vastuu ikääntyvän väestön hoivasta. Samalla kun väestö ikääntyy, heidän tarvitsemiensa palveluiden määrä kasvaa ja sen myötä kustannukset nousevat. Yhteiskunnan muuttunut väestösuhde työikäisten ja ikääntyneiden määrissä vaikuttaa kansantalouteen. Väistämättä joudutaan miettimään kustannustehokkuutta ja karsimaan palveluita, jolloin valinnanvapaus ja jopa itsemääräämisoikeus vaarantuvat.

¹ Syytinki on kiinteistön luovutuksen yhteydessä määrääjäksi tai eliniäksi pidätetty etuus, joka suoritetaan asuntoetuna, luonnontuotteina, palveluina tai rahana.

https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/48897/nautintaoikeudet_syytinki_ja_vakuuspalk/

Esimerkkinä tilanne, jossa vanhus kokee yksin kotona asuessaan pelkoa ja ahdistusta ja haluaisi vanhainkotiin, missä hän kokisi olonsa turvalliseksi ja hänellä olisi mahdollisuus saada hoivaa ja huolenpitoa. Asumispalveluihin on mahdollista päästä vain, jos ikääntyneellä on ympärivuorokautisen hoivan tarvetta ja ellei hoidon tarvetta kyetä muutoin täyttämään. Palveluohjauksen kautta ikääntyneen tilanne ja avun tarve kartoitetaan. Kotiin vietävät palvelut ovat ensisijaisia. (Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymä n.d.) Kotihoidon käydessä kahdesti päivässä 15 minuutin ajan asiakkaan kotona ei ikääntyneen turvallisuuden tunne lisäännä. (Tiilikainen 2019, Niemi ym. 2021 mukaan). Ikääntyneeltä näyttäisi tällöin puuttuvan todellinen valinnanvapaus sekä itsemääräämisoikeus. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000 8§; Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalveluista 980/2012 1§, 7§.)

2.1 Sosiaalityö työorientaationa

Sosiaalityön päätehtävä on puolustaa heikompia ja haavoittuvassa asemassa olevia. Ikääntyneet voidaan katsoa erityisen suojelun tarpeessa olevaksi ryhmäksi, jonka on vaikeaa puolustaa omia oikeuksiaan. Sosiaalityön kansainvälinen, Suomessakin hyväksytty määritelmä (Sosnet, n.d.) toteaa:

”Sosiaalityö on professio ja tieteenala, jolla edistetään yhteiskunnallista muutosta ja kehitystä, sosiaalista yhteenkuuluvuutta sekä ihmisten ja yhteisöjen voimaantumista ja valtaistumista. Yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden, ihmisoikeuksien, kollektiivisen vastuun sekä moninaisuuden kunnioittamisen periaatteet ovat keskeisiä sosiaalityössä. Sosiaalityö kiinnittyy sosiaalityön, yhteiskuntatieteiden ja humanististen tieteiden teorioihin sekä alkuperäiskansojen ja paikallisyhteisöjen tietoon. Sosiaalityössä työskennellään ihmisten ja rakenteiden parissa elämän ongelmatilanteiden ratkaisemiseksi ja hyvinvoinnin lisäämiseksi.”

Sosiaalityöntekijöiden työtä ohjaavat arvot ja sosiaalityön etiikka. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry on julkaissut 2017 uudistetun painoksen oppaasta *Arvot, arki ja etiikka* (Heikkinen, toim. 2017), joka avaa hyvin sosiaalityön arvomaailmaa ja työssä vaadittavaa eettistä osaamista. Mittavan sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen alla ikääntyneiden elämäkokemuksen kunnioitus ja ihmisarvo yhdessä sosiaalityössä korostuvan heikompien puolustamisen kanssa vaikuttivat vahvasti tämän tutkimuksen aiheen sekä viitekehyksen valintaan. On tarpeen tutkia ikääntyneiden valinnanvapautta, jotta sitä voitaisiin turvata tulevaisuudessa.

2.2 Gerontologinen sosiaalityö

Teoreettisena viitekehyksenä tässä kirjallisuuskatsauksessa on gerontologinen sosiaalityö. Kun sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisvastuu siirtyy kokonaisuudessaan hyvinvointialueille 1.1.2023 alkaen (THL n.d.a), juuri perustetut hyvinvointialueet vastaavat tulevaisuuden ikäihmisten palveluista sekä niiden saatavuudesta. Gerontologinen sosiaalityö on avainasemassa ikäihmisten palveluiden yksilöllisessä sekä alueellisessa saatavuudessa. Suomen perustuslain (PeL 731/1999 19§:n 1 mom.) mukaan vanhussosiaalityön, jota gerontologinen sosiaalityö tarkoittaa, keskeisenä tehtävänä on ikääntyneiden hyvinvoinnin turvaaminen. Perustuslaissa jokaiselle kansalaiselle on turvattu oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon sekä ihmisarvoiseen elämään. (Lee & Waites 2006; Ray & Phillips 2012; Seppänen 2016; Seppänen 2006.)

Ihmisarvoiseen elämään kuuluvat ravinnon sekä asumisen järjestämisen lisäksi kiireellinen sairaanhoito sekä erityisryhmien tarvitsemat tukitoimet. Kiireellisen hoidon sekä peruspalveluiden järjestämättä jättäminen rikkoisi Suomen perustuslakia. Gerontologisen sosiaalityön keinoin voidaan puolustaa ikääntyneiden perusoikeuksia ja tehdä heidät tietoisiksi niistä. Näin toimien ikäihmisen oikeusturva toteutuu parhaiten ja ikääntyneet kansalaiset myös ymmärtävät, että heillä on itsemääräämisoikeus omista asioistaan. (Karvonen-Kälkäjä 2019, 4.)

Ikääntyessä ihmisen ruumis vanhenee ja toimintakyky heikkenee. Sosiaaliset suhteet usein vähenevät sosiaalisten ympäristöjen, kuten työn poistuessa ikäihmisen arjesta. Ystäviä häviää luonnollisen poistuman kautta, minkä lisäksi yhteiskunnassa tapahtuvat tekniset muutokset vaikuttavat ikääntyneeseen myös henkisellä tasolla. Erilaiset sairaudet tuovat omat haasteensa eikä taloudellisen tilanteen kohentaminen ole ikääntyneelle mahdollista. Eliniän odotteen jatkuvasti noustessa tulee palvelujen tarpeen kytkeminen kokonaistilanteeseen entistä tärkeämmäksi. Palveluiden sosiaalinen näkökulma on gerontologisen sosiaalityön kautta rakenteellisen sosiaalityön avulla tuotava yhteiskunnallisten päätösten tekijöiden tietoisuuteen, jotta jokainen ihminen saisi arvokkaan vanhuuden. (Kananoja, Lähteinen & Marjamäki 2011, 228–240.)

2.3 Rakenteellinen sosiaalityö

Sosiaalityön määritelmän (Sosnet, n.d.) mukaisesti gerontologinen sosiaalityö on sosiaalityön muoto, jonka avulla voidaan pyrkiä vaikuttamaan ikääntyvien valinnanvapauden tulevaisuudessa. Yhtenä vaikuttamisen keinona tulee huomioida rakenteellinen sosiaalityö, jonka avulla tuotetaan tietoa tulevaisuuden tarpeisiin. Rakenteellinen sosiaalityö on yhteiskunnallista vaikuttamista asiakkaiden näkökulmasta. (Kananoja ym. 2011, 315–319; THL n.d.b.)

Rakenteellinen sosiaalityö on käytännössä sosiaali- ja terveysministeriön (STM n.d.a) mukaan:

”Järjestelmällistä tiedon keräämistä kunnan ja maakunnan sosiaalisista ilmiöistä. Tiedon avulla varmistetaan, että sosiaalihuollon asiakastyöstä saatavat kokemukset välittyvät osaksi kunnan ja maakunnan päätöksentekoa.

Ennakoivaa, kehittävää ja visioivaa toimintaa, jonka avulla etsitään uusia entistä tehokkaampia toimintatapoja.

Kunnan ja maakunnan asukkaiden osallisuuden vahvistamista ja erilaisten yhteistyöverkostojen rakentamista.

Asukkaiden sosiaalisten oikeuksien ja osallisuuden toteutumisen seurantaan sekä maakuntien hyvinvointivastuun täyttämistä.”

Esimerkkinä rakenteellisesta sosiaalityöstä gerontologisen sosiaalityön näkökulmasta on vuonna 2021 käynnistynyt GERIT-hanke. Hankkeen tarkoituksena on vahvistaa gerontologisen sosiaalityön tietoperustaa sekä kehittää gerontologisen sosiaalityön palveluja ja erityisosaamista hankkeessa tuotetun tutkimustiedon avulla. Hanke on suunnattu avuksi uusille hyvinvointialueille, jotta ikääntyneiden tarpeisiin kyettäisiin vastaamaan sosiaalityön keinoin tulevaisuudessa. (Niemi, Soukiala, Rossi, Hirvonen, Ruotsalainen, Korpelainen, Kinni, Skaffari, Pietilä, Tiilikainen, Zechner & Seppänen 2021.) Rakenteellinen sosiaalityö vaikuttamistyönä näyttäytyy tässä tutkimuksessa tutkimuksen tuottamaan tietoon perustuvana muutostyön välineenä (Kananoja ym. 2011, 315–319; THL n.d.b; STM n.d.a).

2.4 Ikääntyminen

Ikääntyminen on aikasidonnaista sekä – suhteista. Vanhenemista, eli ikääntymistä tapahtuu koko ihmisen elinkaaren ajan syntymästä kuolemaan saakka. Vanheneminen tarkoittaa elimistön fyysisen vanhenemisen lisäksi myös psyykkisiä ja sosiaalisia muutoksia, joita eletty elämä sekä vuorovaikutussuhteet tuovat tullessaan. Teoksessa Erikoistu vanhustyöhön vanhuus nähdään psykoanalyttikko Erik H. Eriksonin mukaan psykososiaalisena kehitystehtävänä/-vaiheena, joka viimeisenä tarkoittaa vaihetta, jossa ihminen on päässyt sinuiksi itsensä sekä ympäröivän maailman kanssa ja jopa hyväksyy lähestyvän kuoleman. (Kan & Pohjola 2012, 12–14.)

Sankarin & Jyrkämän (2008, 7–9) mukaan ikä on sidoksissa elinympäristöön sekä kulttuuriin. Ikääntyminen tapahtuu aina jossakin yhteiskunnassa, ajassa ja paikassa. Jokainen yhteiskunta luo puitteet ikääntymiselle ja ikääntyneenä olemiselle, vaikka ne ovatkin jokaiselle erilaiset. Yhteiskunta myös ”jaksottaa ja vaiheistaa ihmi-

sen elämäntulkua” samalla kun se ”luo sosiaalista järjestystä kronologisen, biologisen sekä psyykkisen iän etenemiseen”. (Jyrkämä 2008a, 276.)

Ikä on moniulotteinen käsite. Rantamaan (2008, 51–52) mukaan iän käsitykset sekä sille annetut merkitykset vaihtelevat historiallisesti, kulttuurisesti, sosiaalisesti sekä yhteiskunnallisesti ja yksilöittäin. Ikääntymisessä aika on käsite, joka olennaisena osana vaikuttaa vanhuuden kokemukseen. Kaikki ihmiset ikääntyvät koko ajan, toiset ovat kuitenkin jo siinä vaiheessa, jossa ikä on kiinnittänyt heidät tiettyyn ikäryhmään, kuten vanhuksiin. Se, missä ajankohdassa ihminen on, määrittää hänen paikkaansa myös sukupolvien ketjussa. (Sankari & Jyrkämä 2008, 7–9; Jyrkämä 2008b, 117, 129–132.)

Suomen lainsäädäntö määrittää ikääntynyttä väestöä vanhuuseläkkeeseen oikeutetun iän, eli 65-ikävuoden, perusteella. Henkilö määritellään laissa ikäihmiseksi eli ikääntyneeksi henkilöksi silloin, kun toimintakyky on heikentynyt korkean iän mukana pahentuneiden sairauksien tai rappeuman tuloksena. (Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystaloudesta, 28.12.2012/980, 3§, 1 ja 2 momentti.) Elintapamuutosten myötä myös ihmisen elinikä on pidentynyt. Tästä johtuu, että ikä ei yksiselitteisesti määrittele yksilön ikääntymistä. (Terveyskylä, 2019.)

2.5 Valinnanvapaus ja itsemääräämisoikeus

Käsitteet valinnanvapaus ja itsemääräämisoikeus nivoutuvat tutkimusten perusteella yhteen ja sen vuoksi niitä käsitellään yhdessä (Kivelä 2012, 29–30). Ikääntyneiden sosiaalisten suhteiden, terveyden sekä palveluiden parantamiseksi on muistettava heidän oikeutensa täysivaltaiseen kansalaisuuteen sekä osallisuuteen yhteiskunnassa. Anu Gretschel (2002) on määritellyt osallisuutta ihmisen oman roolin merkityksellisyyden tunteena. Lähtökohtana on yksilön omaehtoinen toiminta, johon vaikuttavat jokaisen yksilölliset tunteet, tiedot ja tarinat. (mt. 2002, 7–10.) Osallisuuden ollessa sidoksissa kansalaisen omaan sosiokulttuuriseen todellisuuteen se muuttuu tilanteen mukaan ajassa ja paikassa. Ikääntyneiden osallisuus on yhtä aikaa osalli-

suutta yhteiskuntaan osallistumalla ja vaikuttamalla esimerkiksi äänestämällä sekä osallisuutta omien arkirutiinien ja elämänhallinnan muodossa. Osallisuus terminä sisältää siis molemmat näkökulmat ja osallisuuden kokemukseen vaikuttaa yksilön valinnanvapaus. Vain yksilö voi määritellä oman osallisuutensa ja osana osallisuuttaan tehdä omat valintansa; voi myös valita olla osallistumatta. (THL n.d.c).

Osallisuuteen kuuluva itsemääräämisoikeus eli autonomia on yksilön vapautta toimia ja päättää itse omista asioistaan (Medina ym., 2006). Autonomia perustuu ihmisen omaan arvomaailmaan, jonka perusteella hän tekee omat valintansa (mt. 2006, 347–348). Yhteiskuntamme on tunnustanut valinnanvapauden sekä itsemääräämisoikeuden ihmisen perusoikeuksiin kuuluviksi (Perustuslaki 731/1999; Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000 8§). Myös sosiaalihoitolaissa on erikseen mainittu itsemääräämisoikeudesta sekä osallistumisesta omien palveluidensa suunnitteluun ja toteuttamiseen valinnanvapauden luodessa osallisuutta (SHL 1301/2014 8 §).

2.6 Eriarvoisuus

Kun ihminen ei tunne kuuluvansa yhteiskuntaan sen täysivaltaisena jäsenenä, kokee osattomuutta ja tuntee jääneensä ulkopuolelle, puhutaan eriarvoisuudesta. Eriarvoisuutta on nähtävissä yksilötasolla sekä yhteiskunnallisesti. Se ilmenee esimerkiksi tuloeroina sekä terveydellisinä eroina. Eriarvoisuus liittyy köyhyyteen, huono-osaisuuteen sekä alueelliseen eriytymiseen. (Juhila 2018.)

Eriarvoisuus nähdään globaalina ongelmana. Sen taustalla olevat tekijät saattavat olla ”pitkien kehityskulkujen seurausta” tai ”yllättäviä ja äkillisiä tapahtumia”. Sosiaalisesti kestävä kehitys vaarantuu eriarvoisuuden lisääntyessä ja se koetaan haasteeksi myös Suomessa. Eriarvoisuuden osa-alueet ovat toisiinsa kytköksissä ja vaikuttavat sekä yksilöllisesti että yhteiskunnallisesti. Suomalaisen yhteiskunnan eriarvoisuudesta kertoo taloudellisesti heikommassa asemassa olevien, eli toimeentulotuen varassa pitkäaikaisesti elävien määrän kasvu vuonna 2020. (Kestävä kehitys.fi 2022.)

2.7 Kotiin vietävät palvelut

Tämän hetken trendi yhteiskunnassa on ihmisen asuminen omassa kodissaan niin pitkään kuin se on mahdollista. Yhteiskunnan taholta kotiin vietävien palveluiden tarjonta on tarkoitettu helpottamaan ikääntyneen arkea. Yhä useammin kotihoidon henkilökunta toimii ikääntyneen ainoana kontaktina muihin ihmisiin, kun ikääntynyt ei enää kykene asioimaan kodin ulkopuolella. (Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymä n.d.; STM n.d.b; Laukkarinen & Miettinen 2008, 42–44, 57–59.)

Ikääntyneiden kotiin vietävillä palveluilla tarkoitetaan ”asumiseen, hoitoon ja huolenpitoon, toimintakyvyn ylläpitoon, asiointiin sekä muihin jokapäiväiseen elämään kuuluvien tehtävien ja toimintojen suorittamista tai niissä avustamista” ja sitä annetaan ”niille henkilöille, jotka tarvitsevat apua selviytyäkseen 1 momentissa tarkoitetuista tehtävistä ja toiminnoista”. Lisäksi kotipalvelun tukipalveluiksi on määriteltä ”ateria-, vaatehuolto- ja siivouspalveluja sekä sosiaalista kanssakäymistä edistäviä palveluja”. (SHL 1301/2014, 19 §.) Kotiin vietävien palveluiden ensisijaisuusperiaate tarkoittaa sitä, että asiakkaan on otettava vastaan kotihoidon palveluita ennen kuin hänen on mahdollista päästä ympärivuorokautisen hoivan piiriin (Perttula 2019, 84).

Kotiin vietävien palveluiden mahdollistajana palvelusetelin käyttö on kunnissa varsin kirjavaa, mutta se on auttanut ikääntynyttä saavuttamaan paremmin omaan tarpeeseensa sopivia palveluita. Myös palvelusetelin myöntämisen perusteissa on kuntakohtaisia eroja ja toisissa kunnissa seteliä on myönnetty vain niille ikääntyneille, joilla on katsottu olevan varaa maksaa setelin ylimenevä osuus palveluista itse. (Karsio & Van Aerschot 2017.)

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tämä tutkimus on tehty eettisiä periaatteita ja hyviä tieteellisiä käytäntöjä noudattaen, eikä tutkimuksella ole tarkoitus aiheuttaa haittaa tai vahinkoa tutkimukseen liittyvälle ihmisryhmälle tai tutkimuskohteelle. Tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa tietoa ikääntyneiden valinnanvapaudesta kotiin vietävistä palveluista. Tutkimuksella haluan myös puolustaa ikääntyneiden ihmisoikeuksia ja ihmisarvoa sekä kunnioittaa heidän valinnanvapauttaan ja itsemääräämisoikeuttaan, kuten sosiaalialan ammattihenkilön eettisissä ohjeissa kehoitetaan (Heikkinen, toim. 2017, 3). Kirjallisuuskatsauksen ollessa kyseessä ei tutkimuksessa ole käytetty yksittäisiä henkilötietoja vaan tutkimus perustuu jo tutkittuun tietoon, jonka lähteet on merkitty täsmällisesti alkuperäistä tutkijaa kunnioittaen. Hankittu materiaali on vertaisarvioitua ja vapaasti luettavissa internetissä.

3.1 Tutkimuskysymys ja tutkimusasetelma

Tutkimusasetelma tässä kirjallisuuskatsauksessa syntyi sosiaalityön orientaatiosta heikompien puolustajana gerontologisen sosiaalityön näkökulmasta juuri alkavan SOTE-uudistuksen kynnyksellä. Tutkimuksen kohderyhmänä olivat ikääntyneet kansalaiset ja tutkimuksen kohteena heidän valinnanvapautensa ja itsemääräämisoikeutensa. Tutkimuksen tavoitteena on herättää keskustelua yhteiskunnallisella tasolla ikääntyneiden valinnanvapauden sekä

itseään määräämisoikeuden vahvistamisesta tulevaisuudessa. Jotta asiasta voidaan keskustella ja edistää sitä, on tiedettävä tutkittavan asian nykytila. Tutkimuksessa valinnanvapautta rajattiin koskemaan kotiin vietäviä palveluita, sillä laajempi valinnanvapauden kohteiden käsittely tuottaisi materiaalia mittavampaan tutkimukseen kuin kyseessä olevassa kandidaattitutkielmassa on mahdollista.

Tutkimuskysymyksenä on:

”Miten ikääntyneen valinnanvapaus kotiin vietävistä palveluista toteutuu Suomessa?”

Alussa kiinnostukseni kohteena olivat nimenomaan pienituloisen ikääntyneen henkilön valinnanmahdollisuudet. Melko nopeasti kävi ilmi, ettei hakusanalla pienituloisen löytynyt kirjallisuuskatsausta varten tarvittavia vertaisarvioituja artikkeleita ikääntyneisiin liittyen. Tutkimukselle ohjeistettu sivumäärä asetti omat vaatimuksensa eri osuuksien pituuksille ja esimerkiksi avattavien termien määrälle, sillä tavoitteena oli tasapainoinen kokonaisuus. Jos avattavia termejä olisi ollut useampia, olisi tutkimukselliselle osiolle jäänyt suhteessa liian vähän tilaa kokonaisuudessa. Sanat itseään määräämisoikeus sekä valinnanvapaus nivoutuvat yhteen, joten niiden teoriaa käsiteltiin yhdessä ja tutkimuskysymyksestä jätettiin pois sana itseään määräämisoikeus.

Valinnanvapauden ohella kiinnostukseni kohteena olivat ikääntyneille tarjotut palvelut sekä niiden tasavertaisuus, asiakaslähtöisyys, saatavuus ja tavoitettavuus. Kysymyksiä herätti myös, sisältyykö palveluiden tarjontaan vallankäyttöä, vai saako ikääntynyt juuri sitä palvelua, jota hän henkilökohtaisesti tarvitsee ja haluaa. Aihe sinällään on melko laaja ja tutkielman ohjeistuksessa annettu sivumäärä huomioon ottaen aihetta oli rajattava melkoisesti.

Oman haasteensa tutkimuskysymykselle aiheutti tulevan SOTE-uudistuksen liittäminen aiheeseen. Melko varhaisessa vaiheessa tutkimuskysymyksestä jäi pois kaikki sote-uudistukseen liittyvä ja tutkimuskysymys rajattiin sanalla ”Suomi”, koska tutkimus on tehty nimenomaan Suomessa asuvien ikääntyneiden tilanteesta.

3.2 Aineiston hankinta

Tutkimus aloitettiin tutkimusmateriaalin etsinnällä. Internetistä etsittiin vapaasti saatavilla olevia vertaisarvioituja artikkeleita, joista kuvailevan kirjallisuuskatsauksen keinoin lähdettäisiin etsimään vastausta tutkimuskysymykseen ”Miten ikääntyneen valinnanvapaus kotiin vietävistä palveluista toteutuu Suomessa?”

Tutkimuksen eettisyyteen kiinnitettiin huomiota jo tutkimuksen alusta lähtien, sillä eettisyys on yksi sosiaalityön lähtökohdista ja se pitää sisällyttää kaikkeen ammatilliseen tekemiseen. Lähdemateriaalin validiteetti (pätevyys, luotettavuus) sekä reliabiliteetti (uskottavuus, luotettavuus) ovat tärkeitä kyseiselle tutkimukselle sekä yleisesti (Hirsjärvi ym. 2014, 231–233). Yhtenä sisäänottokriteerinä on vertaisarviointi, jotta kirjoitusten validiteetti ja reliabiliteetti ovat tieteelliseltä tutkimukselta vaaditulla tasolla. Ellei vertaisarviointia ole lähdemateriaalissa mainittu, on kiinnitetty erityishuomiota kirjoituksen julkaisijaan. Sisäänotto- ja poissulkukriteerit esitellään taulukossa 1.

Etsin materiaalia aluksi Google Scholarista sekä JYKDOKista yhdessä ja erikseen hakusanoilla ikäihminen, pienituloinen, valinnanvapaus. Tein haun sanoilla ”pienituloinen ikäihminen valinnanvapaus”. Seuraavaksi jätin pois sanan pienituloinen ja hain sanoilla ”ikäihmisen valinnanvapaus palveluista”. Kokonaismäärä google scholarista kyseisillä kolmella hakusanalla yhdessä oli 2100 tulosta. Materiaalia etsiessäni havaitsin, että kiinnostus aiheeseen on lisääntynyt, sillä esimerkiksi viime vuodelta Google Scholarista löytyy tuloksia 155kpl. Pelkästään sanalla ”valinnanvapaus” JYKDOKista haettuna tuotti tuloksia 485 kappaletta ja niistä sopivan materiaalin etsintä vei paljon aikaa. Lisätessäni hakukenttään sanan ”valinnanvapaus” perään sanan ”ikäihminen” putosi tulosten määrä 26:een.

Taulukko 1. Sisäänotto- ja poissulkukriteerit

Sisäänottokriteerit	Poissulkukriteerit
artikkeli tai väitöskirja, ikääntyneisiin ja valinnanvapauteen liittyvä tutkimus tai raportti	ei ikääntyneisiin eikä valinnanvapauteen liittyvää näkökulmaa
suomesta, suomenkielinen tai englanninkielinen	ei suomesta, ei suomenkielinen tai englanninkielinen
vapaasti saatavilla pdf-muodossa internetissä	ei vapaasti saatavilla pdf-muodossa internetissä
kirjoittaja on asiantuntija	kirjoittaja ei ole asiantuntija
vertaisarvioitu	ei vertaisarvioitu
akateeminen julkaisija	ei akateeminen julkaisija

3.3 Tutkimusaineisto

Tutkimusaineistona tälle kuvailevalle kirjallisuuskatsaukselle on yksi väitöskirja sekä viisi suomenkielistä vertaisarvioitua artikkelia, jotka käsittelevät tutkimuksen aihetta eri näkökulmista. Taulukko 2. esittelee materiaalin sekä sisällöstä nousseita teemoja.

Taulukko 2. Kirjallisuuskatsauksen lähdemateriaali

Haku + sana	Teemat	Tekijä + nimi	Teos
Google Scholar valinnan vapaus & ikä	resurssien riittävyys ulkoiset reunaehdot valinnoille tai palveluntuottajan vaihtamiselle näennäiskuluttajuus	1.Perttola, L. 2019. KYNNYKSEN YLI Julkisoikeudellinen tutkimus vanhuspalvelujen saamisen edellytyksistä.	VÄITÖSKIRJA, 2019
Gerontologia - julkaisu valinnan vapaus & ikä	Palveluseteli valinnanvapauden välineenä viranomaisten näkökulmasta	2. Karsio, O. & Van Aerschot, L. 2017. VANHUSPALVELUT JA VALINNANVAPAAUS - JOHTAVIEN VIRANOMAISTEN NÄKEMYKSIÄ PALVELUSETELISTÄ	ARTIKKELI, Gerontologia, Vol 31 Nro 3 (2017): Julkista ja yksityistä vanhushoivaa

Haku + sana	Teemat	Tekijä + nimi	Teos
Janus -julkaisu valinnan vapaus & ikä	Palvelusetelin käyttäjänä näennäiskuluttajan roolissa: kunnan rooli valintojen tekijänä merkittävä	3. Kuusinen-James, K. & Seppänen, M. 2013 IKÄÄNTYVÄT PALVELUSETELIN KÄYTTÄJÄT VALINTATILANTEESSA: KULUTTAJIA VAI NÄENNÄISKULUTTAJIA?	ARTIKKELI, Janus vol. 21 (4) 2013, 314-329
Gerontologia -julkaisu valinnan vapaus & ikä	Yksityisen ja julkisen sekamuotona omaishoidon tuki omaiset ja läheiset toimivat kuluttajina ja valintojen tekijöinä hoivan tarvitsijoiden rinnalla tai puolesta	4. Zechner, M. 2017 VASTUUTETUT OMAISHOITAJAT MARKKINOILLA	ARTIKKELI, Gerontologia, Vol 31 Nro 3 (2017): Julkista ja yksityistä vanhushoivaa
Gerontologia -julkaisu valinnan vapaus & ikä	tilanteet ja tarpeet yksilöllisiä palveluiden vastaavuus! palvelujen vaikuttavuus? korkeat omavastuuosuudet tulo-köyhyys hoivaköyhyys	5. Forma, L. Kuivalainen, S. 2020. Tulot, menot ja sote-palveluiden asiakasmaksut: millainen on ikääntyneen toimeentulo?	ARTIKKELI, Vol 34 Nro 4 (2020): Teemanumero Ikääntyvän yhteiskunnan käsikirja
Google scholar valinnan vapaus & ikä	ikäntyneet hoivaköyhyys	6. Kröger, T., Van Aerschot & Mathew Puthenparambil, J. 2019. IKÄÄNTYNEIDEN HOIVAKÖYHYYS	ARTIKKELI Yhteiskuntapolitiikka lehti. Julkari. 2019

3.4 Kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Kirjallisuuskatsaus on soveltuva tutkimusmenetelmä silloin, kun on tarkoitus rakentaa kuvaa tietyistä asiakokonaisuudesta ja kun pyritään tunnistamaan ongelmia. (Salminen 2011, 3; Hirsjärvi ym. 2014, 121.)

Kirjallisuuskatsaus jaetaan erilaisiin menetelmätyyppeihin. Perustyyppinä ovat kuvaileva kirjallisuuskatsaus, systemaattinen kirjallisuuskatsaus sekä meta-analyysi,

joka voi olla joko kvalitatiivinen (laadullinen) tai kvantitatiivinen (määrällinen). Kirjallisuuskatsauksen tyypit eroavat toisistaan esimerkiksi tutkimuskysymyksen asettelun sekä aineiston analysoinnin osalta. Aineistoksi kerätään aiemmin julkaistujen tutkimuksien tuloksia, jotka ovat perustana uusille tutkimustuloksille. Kirjallisuuskatsauksessa tehdään siis tutkimusta tutkimuksesta. (Salminen 2011, 6, 9-11, 13.)

3.4.1 Systemaattinen kirjallisuuskatsaus

Systemaattinen kirjallisuuskatsaus määritellään tiivistelmäksi tietyn aihepiirin aiempien tutkimusten sisällöstä. Sen avulla seulotaan tieteellisten tulosten kannalta merkittäviä tutkimuksia ja kartoitetaan keskustelua. Tutkija pyrkii asettamaan tutkimuksen oman tieteenalansa sekä historian kontekstiin, jolloin tutkijan on helpompi perustella oman tutkimuksensa merkittävyyttä. Salmisen (2011) mukaan systemaattinen kirjallisuuskatsaus on tehokas keino testata hypoteeseja, tiivistää tutkimusten tulokset kompaktiin muotoon esitettäväksi sekä arvioida tulosten johdonmukaisuutta. Samalla systemaattinen kirjallisuuskatsauksen tyyppi tuo esille aiemmassa tutkimuksessa esiintyviä puutteita sekä uusia tutkimustarpeita. (Salminen 2011, 9.)

Salminen (2011) kuvaa Finkin mallissa systemaattisen kirjallisuuskatsauksen seitsemää vaihetta. Ensimmäisenä vaiheena on tutkimuskysymyksen asettelu, seuraavaksi kirjallisuuden sekä tietokantojen valinta ja kolmantena vaiheena hakutermin valinta. Neljäs vaihe karsii käytännöllisesti löydettyä materiaalia ja seuraavassa vaiheessa materiaalia seulotaan metodologisesti tieteelliseen laatuun perustuen. Kuudes vaihe on katsauksen tekeminen standardoitua menetelmää hyödyntäen, jotta tutkimus säilyy luotettavana. Seitsemäs ja viimeinen vaihe on tulosten synteysiin asettaminen, jottei tutkimusten integrointi jäisi pinnalliseksi. Osittain samoja vaiheita voidaan nähdä kaikissa kirjallisuuskatsausten tyypeissä. (Salminen 2011, 10; Hirsjärvi ym. 2014, 258-260.)

3.4.2 Meta-analyysi

Toinen kirjallisuuskatsauksen perustyyppi on meta-analyysi. Kaksi meta-analyysin perussuuntausta ovat kvalitatiivinen sekä kvantitatiivinen meta-analyysi. Kvalitatiivinen meta-analyysi sisältää kaksi orientaatiota, jotka ovat metasynteesi ja metayhteenveto. Metasynteessin tulkitsevampi ja kuvailevampi analyysimuoto on vapaampi kuin matemaattinen sekä määrällisemmän otteen omaava meta-yhteenveto. (Salminen 2011, 12.)

3.4.3 Narratiivinen kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Tämä kirjallisuuskatsaus on soveltava kvalitatiivinen tutkimus, joka on toteutettu narratiivisena (kerronnallisena), kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Se on metodisesti kevyin kuvailevan kirjallisuuskatsauksen muoto, eikä sen avulla hankittu tutkimusaineisto ole käynyt läpi erityisen systemaattista seulaa. Narratiivinen kuvaileva kirjallisuuskatsaus antaa kuitenkin laajan kuvan käsiteltävästä aiheesta sekä ajantasaistaa tutkimustietoa ja päättyy kirjallisuuskatsauksen luonteen mukaisiin synteesisiin johtopäätöksiin (Salminen 2011, 6, 9–11, 13.) Koska tutkimuksen tarkoituksena on herättää keskustelua tutkimuksen aiheesta, kommentoiva kirjallisuuskatsaus vapaamuotoisena metodina soveltuu tähän tutkimukseen hyvin, vaikka lopputuloksena esitetty synteesi muodostunee puolueelliseksi tutkijan omista lähtökohdista johtuen. (Salminen 2011, 7).

Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen vaiheissa tutkimuskysymys ohjaa aineiston valintaa sekä koko prosessia. Täsmällinen tutkimuskysymys mahdollistaa asian syvällisemmän tarkastelun. Jotta tutkittavaa ilmiötä voidaan tutkia monesta eri näkökulmasta, tulee kysymyksen asetteluun kiinnittää huomiota ja jättää myös riittävästi väljyyttä. Tutkimusaineiston valinta sekä kuvailun rakentaminen ja tulosten tarkastelu ovat tutkimuskysymyksen asettelua seuraavat vaiheet. Tutkimusaineiston valinnassa kiinnitetään huomiota alkuperäistutkimuksen sekä tutkimuskysymyksen keskinäiseen suhteeseen ja aineiston muodostuminen tarkentuu tutkimuksen edetessä. Tutkimusaineiston analyysia tehdään

kuvailuvaiheessa, jolloin aineistosta etsitään tutkittavan ilmiön kannalta merkityksellisiä asioita. Päämääränä kuvailussa on tuottaa tutkimuskysymykseen vastaavia lauseita, joita viimevaiheen tulosten tarkastelussa kootaan yhteen ja tarkastellaan suhteessa laajempaan kontekstiin. Tulosten tarkastelussa ei saa unohtaa niiden suhdetta menetelmään sekä tutkimusvaiheiden eettisyys- ja luotettavuuskysymyksiin. (Salminen 2011, 8.)

3.4.4 Käytetyt analyysimenetelmät

Tutkimuksessa käytin realistista analyysiotetta. Aloitin analysoinnin tiivistämällä jokaisen lähdemateriaalin erikseen ja tutkimalla artikkeleista esiin nousseita teemoja teorialähtöisesti valinnanvapauden ja itsemääräämisoikeuden sekä gerontologisen sosiaalityön näkökulmista. Seuraavaksi tyypittelin teemoista valinnanvapautta edistävät tai estävät teemat. Tiivistämisen tarkoituksena oli kiteyttää artikkelin sisällöstä olennainen ja vertailla artikkeleita keskenään tutkimuksen viitekehyksessä. Tuloksena aineistosta löytyi yhteisiä teoriasidonnaisia teemoja, joita edelleen tyypittelemällä kyettiin löytämään vastauksia tutkimuskysymykseen. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006a.)

Aineistosta nousseiden teemojen perusteella muodostin oman käsitykseni mukaisia narratiivisia tulkintoja aineistolähtöisesti sekä teoriasidonnaisesti. (Vuori n.d.; Tuomi & Sarajärvi 2002, 98; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006b, c, d.)

4 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä luvussa esittelen tutkimusaineistosta laadullisen sisällönanalyysin (Vuori n.d.; Tuomi & Sarajärvi 2002) avulla nousseita teemoja. Sosiaalityön kontekstissa kirjoitetusta aineistosta tunnistettiin viisi eri teemaa, jotka vaikuttivat ikääntyneen valinnanvapauteen positiivisesti tai negatiivisesti. Samalla tutkimuksessa esille nousseet teemat antoivat vastauksen tutkimuskysymykseen: Miten ikääntyneen valinnanvapaus kotiin vietävistä palveluista toteutuu Suomessa?

4.1 Palveluseteli valinnanvapautta mahdollistamassa

Asiakas voi palvelusetelin avulla valita julkisten palveluiden sekä yksityisen sektorin palveluntuottajien välillä hankkiessaan itselleen tarpeellista palvelua. Valinnanvapaus nähdään aikaisemmassa tutkimuksessa yksilön vaikutusmahdollisuutena itseään koskevissa asioissa ja palveluseteli nähdään välineenä kohti valinnanvapautta. Valinnanvapauden monipuolistaminen on myös Suomen SOTE-uudistuksen päämääränä puhuttaessa ”asiakassetelistä” ja ”henkilökohtaisesta budjetoinnista” joilla mahdollistettaisiin setelien käyttöä entistä monipuolisemmin. (Karsio & Aerschot 2017.)

Palveluseteli nähdään myös markkinallistamisen välineenä. Kuntien päättäjien nähtiin käyttävän palvelusetelin mahdollisuuksia myös järjestelmän muokkaamiseksi haluttuun suuntaan. Johtavien viranhaltijoiden valta

palvelusetelien myöntämisessä ohjaa palveluntuotantoa ja sillä haetaan usein kustannussäästöjä. Silloin, kun palveluseteliä ei käytetä asiakkaiden ohjailuun tai kustannussäästöjen välineenä, kun paikalliset palvelumarkkinat toimivat ja ovat kilpailukykyisiä ja kun ikääntyneet kykenevät tekemään tietoisia valintoja, on palveluseteli tasa-arvoista valinnavapautta edistävä väline ikääntyneiden palveluissa. (Karsio & Aerschot 2017.)

Kunnan rooli palveluiden tarjoajana ja tuottajana on vähentynyt ja yhä enenevässä määrin ikääntyneitä ohjataan yksityisten palveluiden piiriin. Omaishoitoa tukevana palveluina julkiset sekä yksityiset palvelumarkkinat tarjoavat palveluita hoidettavien tarpeeseen. Palveluseteli yhdistää omaishoivaa ja markkinoita kun sitä käytettiin kotipalveluihin, sijaishoitoon sekä kotipalveluiden tukipalveluihin, kuten siivoukseen ja kylvetykseen. (Zechner 2017.)

Palveluseteli synnyttää tutkimuksen mukaan kahdenlaista oikeudellista asiakkuutta: julkisen sektorin asiakkuus sekä yksityisten palveluiden kuluttajuus. Tällöin asiakkaalla on käytössään kuluttajasuojalaki (38/1978) sekä sosiaali- ja terveydenhuollon yleiset muutoksenhakukanavat (SHL 1301/2014 6 luku). (Kuusinen-James & Seppänen 2013.) Todellisia vaihtoehtoja palvelusetelin käytölle ei välttämättä ole, jos kunnalla ei ole riittäviä resursseja omassa kotihoidossaan. Tällaiseen valintatilanteeseen asiakkaan ei pitäisi lainkaan joutua. (Kuusinen-James & Seppänen 2013.)

4.2 Eriarvoisuus

Vaikka suomalainen palveluseteli on kansainvälisesti ainutlaatuinen järjestelmä, paikalliset toteutukset sekä tavoitteet eroavat merkittävästi toisistaan. Tämä asettaa asiakkaat eriarvoiseen asemaan asuinpaikan sekä joskus myös varallisuuden perusteella, jos palveluseteli ei kata kaikkia palvelun kustannuksia. Asiakas voi valita, ottaako palvelusetelin vai käyttääkö kunnan omia palveluita. Joissakin kunnissa palveluseteliä tarjottiin vain hyvätuloisille, joilla uskottiin olevan varaa maksaa setelin yli menevä osuus itse. (Karsio & Van Aerschot 2017.)

Minna Zechnerin (2017) mukaan omaishoitajat nähdään eriarvoisina hoiva- ja sijaiskuluttajina markkinaistetussa hyvinvointiyhteiskunnassa, eikä heillä ole mahdollisuutta valita tai vaikuttaa palveluihin määrällisesti tai laadullisesti. Palvelusetelin määrä vähensi tutkimuksen mukaan tietyissä kunnissa omaishoidon palkkiota ja se nähtiin eriarvoistavana tekijänä silloin, kun omaishoitajan pitää tasapainotella oman jaksamisensa kanssa samalla, kun hallinnoi palveluiden saantia ja käyttöä. (mt. 2017.)

Laura Perttolan (2019) tutkimuksen mukaan sosiaaliset harkintaperusteet palveluiden saatavuuden päätöksenteossa on syrjäytetty fyysisen ja kognitiivisen toimintakyvyn arvioinnilla. Ikääntyneen oma koti sekä hänen toimintakykynsä ovat sen seurauksena muuttuneet riittävän hoivan saamisen esteiksi. Kunnissa tehdyt linjaukset palveluiden myöntöperusteista muodostavat hoivakynnyksen, joka aiheuttaa eriarvoisuutta. (mt. 2019.)

4.3 Näennäiskuluttajuus/ sijaiskuluttajuus

Ikääntyneiden valinnanmahdollisuudet toteutuivat käytännössä rajatusti, eli ikääntyneet nimettiin tutkimuksen havaintojen perusteella näennäiskuluttajiksi ja heidän valinnanmahdollisuutensa olivat käytännössä rajalliset (Kuusinen-James & Seppänen 2013). Ikääntyneen itsemääräämisoikeutta toteutettiin Perttolan (2019) mukaan myös silloin kun hänen toimintakykynsä oli heikentynyt. Häntä kannustettiin tekemään valintoja ja toimimaan kuluttajana vanhuuden heikentämänä. Näennäiskuluttajuudesta puhutaan myös jonkun toisen tehdessä valintoja ikääntyneen puolesta (mt. 2019.)

Aina ikääntynyt ei kykene hankkimaan riittävää määrää tietoa valittavana olevista palveluista tai ei oman terveydentilansa vuoksi kykene tekemään perusteltuja valintoja. Toisinaan valinnan ikääntyneen puolesta tekee omaishoitaja toimien sijaiskuluttajana. Joskus valinnan tekee ammattilainen, kun ikääntynyt ei itse kykene, eikä asiakkaan etua ajavia omaisia ole. (Karsio & Aerschot 2017.) Laura Perttolan (2019) mukaan asiakkaasta itsestään tulee helposti muiden ohjauksessa

toimiva sijaiskuluttaja. Hoivakynnys nousee, kun palveluseteliä käytetään heikon toimintakyvyn palveluihin, eikä asiakkaan kompetenssi (pätevyys muodostaa omia mielipiteitä ja tehdä valintoja) riitä itsenäisten valintojen tekoon (mt. 2019).

Tutkimuksissa nousi esiin ikääntyneiden päätöksentekokyky, kun ikääntynyt käsitetään aktiiviseksi kansalaiseksi ja itsenäiseksi kuluttajaksi. Valinnanvapautta määrittää mahdollinen palveluntarjoajan vaihtaminen silloin, kun siihen on tarvetta. Todellisuudessa palveluntarjoajan vaihtaminen saattaa vaarantaa palvelun jatkumisen, eikä vaihtaminen ole käytännössä vaihtoehto. (Perttola 2019 ; Karsio & Aerschot 2017.)

Kunnan rooli valintojen tekijänä on merkittävä, ja ikääntyneen itsensä valintamahdollisuudet kohdistuvat alimmalle valinnanvapauden asteelle valittaessa yksittäistä palveluntuottajaa siihen ylemmältä taholta määrätystä palvelutuottajavalikoimasta. (Kuusinen-James & Seppänen 2013; Perttola 2019.)

Ikääntyneistä puhutaan palveluiden kuluttajina ja heidän tulee vertailla ja valikoida itse tarvitsemiaan palveluita. Kuluttajan vastuu korostuu myös palveluissa ja huonoista päätöksistä vastaa kuluttaja itse. Omaishoiva rinnastetaan palveluksi muiden joukkoon. Iäkkäät omaishoitajat ovat usein myös itse sosiaali- ja terveyspalveluiden kuluttajia samalla kun he toimivat omaishoito -nimisen palvelun tuottajina. Omaishoitajana he toimivat usein myös hoidettavansa puolesta kuluttajina ja valintojen tekijöinä ja kantavat samaan aikaan julkista sekä yksityistä vastuuta toiminnastaan yhteiskunnassa. (Zechner 2017.) Usein ikääntyneen puolesta valinnan tekee hänen omaisensa eikä tällaisten asiakkaiden kohdalla voida puhua lainkaan valinnanvapaudesta. (Perttola 2019.)

4.4 Tuloköyhyys

Yli 75-vuotiaiden pienituloisuuden ollessa kaksinkertainen 65-74 -vuotiaisiin verrattuna menojen merkitys korostuu pienituloisten ryhmässä. Yksi kolmasosa eläkkeensaajista kokee, ettei heille jää rahaa käyttöön välttämättömien menojen jälkeen. (Forma & Kuivalainen 2020.) Verovähennykset ja palvelusetelit eivät kata

kaikkia palveluiden kustannuksia ja taloudellinen eriarvoisuus lisääntyy (Zechner 2017). Suurimmat vaikeudet koetaan terveydenhoidon ja lääkkeiden kustannuksista selviytymisessä. Vaikka julkiset palvelut tasaisivat tuloeroja, asiakasmaksut kuitenkin rasittavat eniten pienituloisten eläkeläisten taloutta. Asuinpaikan vaikutus eläkkeensaajien tulotasoon ja palveluiden saatavuuteen selittää vain osittain tulo- ja hoivaköyhyyttä. Palveluiden tarve on suurinta ikääntyneillä pienituloisilla ja hoivaköyhyys yleisintä alemmissa tuloluokissa. (Forma & Kuivalainen 2020.)

Ilman verotettavaa tuloa olevat omaishoitajat ja hoidettavat eivät pysty käyttämään kotitalousvähennystä, eikä heillä ole varaa maksaa palvelusetelin ylittävää osuutta palveluista. Omaishoitajien tulisi myös hallita palveluiden rakennetta sekä omata taitoa neuvotteluun ammattilaisten sekä verkostojen kanssa. (Zechner 2017.)

Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksujen näkökulmasta katsottuna ikääntyneiden tulot, menot sekä heidän antamansa panos yhteiskunnalle pitäisi huomioida asiakasmaksuista päätettäessä. Tulo- ja hoivaköyhyyttä tulee tarkastella ikääntyneiden osalta yksilöiden näkökulmasta. Ikääntyneet pitää huomioida arvona sinänsä ja heidän hyvinvointinsa on tärkeää, sillä osa ikääntyneistä on myös merkittävä voimavara omaishoidossa ja vapaaehtoistyössä. (Forma & Kuivalainen 2020.)

4.5 Hoivaköyhyys

Hoiva on ihmisen hyvinvointiin liittyvistä tarpeista huolehtimista (Kröger & Van Aerschot & Mathew Puthenparambil 2019). Perustuslaki määrittelee julkisen vallan tehtäväksi riittävien sosiaali- ja terveystalouden turvaamisen (731/1999, 19 §). Kunnalliset vanhustaloudet saattavat kuitenkin olla rajattuja, niin ettei todellisia vaihtoehtoja ole olemassa tai valikoimaa rajoittavat muunlaiset tekijät, kuten esimerkiksi palveluntuottajan toisten asiakkaiden palveluihin sidotut aikataulut. Tällöin hoivaköyhyys näyttyy valinnanvapautta estävänä tekijänä. (Perttola 2019.)

Palveluiden riittävyys sekä oikea kohdentaminen ovat oleellinen osa hoivapalvelujärjestelmää, vaikka useimmiten järjestelmää on arvioitu tuotettujen palveluiden määrällä ja käytetyllä rahalla. Hyvinvointivaltion palvelulupaus ei toteudu, kun ikääntyneiden hoivan tarve tai osa siitä jää toteutumatta. Tutkimuksessa on todettu jopa neljänneksen avun tarvitsijoista jääneen ilman riittävää apua. Asian vakavuudesta johtuen tämän yhteiskunnallisen ja inhimillisen ongelman käsitteenä käytetään sanaa hoivaköyhyys. (Kröger & Van Aerschot & Mathew Puthenparambil 2019.)

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää miten ikääntyneen valinnanvapaus kotiin vietävistä palveluista Suomessa toteutuu. Tutkimuksen tuloksena syntyi laaja kuva valinnanvapautteen vaikuttavista asioista. Analyysin perusteella aineistosta nousseet teemat vastaavat tutkimuskysymykseen seuraavasti:

Suomessa ikääntyneiden valinnanvapaus kotiin vietävistä palveluista toteutuu rajoitetusti. Ikääntyneen valinnanvapaus on riippuvaista ikääntyneen omasta kompetenssista ja taloudellisesta tilanteesta sekä asuinpaikasta.

Lähdemateriaalina käytetyissä aiemmissä tutkimuksissa varsinaisena tutkimustehtävänä oli muu kuin ikääntyneen valinnanvapaus. Tästä huolimatta ikääntyneen valinnanvapaus tai sen puute tuli tehdyissä tutkimuksissa selvästi esiin. Valinnanvapautta rajoittavia tai edistäviä tekijöitä löytyi viisi eri kategoriaa: palvelusetelin käyttö, eriarvoistuminen, näennäis- tai sijaiskuluttajuus, tuloköyhyys sekä hoivaköyhyys. Palvelusetelin käyttö näyttäytyi osittain valinnanvapautta edistävänä ja osittain rajoittavana tekijänä. Eriarvoisuus palveluiden satavuudessa toimi valinnanvapauden esteenä. Näennäis- tai sijaiskuluttajuus vaikuttivat valintojen todelliseen tekijään, joten yksilön valinnanvapaus tältäkin osin puuttuu. Tulo- sekä hoivaköyhyys näyttäytyivät myös valinnanvapautta estävinä tekijöinä.

Tutkimukseni kohdentui Suomeen. Yhteinen pohjoismainen ymmärrys hyvästä vanhushoivasta korostaa valinnanvapautta sekä tasa-arvoa, monimuotoisuutta ja yksilöllisiä palveluita. Valinnanvapaus nähdään olennaisena arvona, joka liittyy itsemääräämisoikeuteen. Tämä tuli ilmi myös Petersonin ja Brodinin (2021)

englanninkielisestä kotihoitoa käsittelevästä artikkelista, missä tarkastellaan ruotsalaisten ikääntyneiden valinnanvapautta. Tutkimuksessa esitellään ruotsalainen kotihoito instituutiona, jossa valinta, tarve ja tasa-arvo luovat erilaisia katsantokantoja kotihoitoon viranomaisten näkökulmasta. Lainsäädäntö antaa kunnille vapauksia palveluiden tuottamisessa, joten eriarvoisuus on asuinpaikkasidonnaista. Samaan aikaan eriarvoisuus on myös tulosidonnaista sekä kompetenssisidonnaista. (mt. 2021.)

Tämä tutkimus rajattiin kotiin vietäviin palveluihin. Lisätutkimuksen tarvetta olisi laajemmalle tutkimukselle valinnanvapaudesta esimerkiksi hoitopaikan valinnasta silloin, kun ikääntynyt joutuu muuttamaan pois kotoaan tehostetun hoivan tarpeen vuoksi.

Sosiaalityön päätehtävä heikompien puolustajana näkyy ikääntyneiden kohdalla gerontologisen sosiaalityön muodossa. Aineiston analyysissä näkyi selvästi, miten aiempien tutkimusten tarkoituksena oli osaltaan edistää ikääntyneiden valinnanvapautta, vaikka sitä ei tutkimuksissa suoraan mainittu. Julkishallinnon rakenteellisena vastauksena valinnanvapauden lisääjäksi on kehitetty palvelusetelijärjestelmä, jota kuitenkin toteutetaan melko vaihtelevasti eri kunnissa. Todellisuudessa ikääntyneiden valinnanvapaus palveluseteliä käyttäen oli tutkimusten perusteella rajallista. (Karsio & Aerschot 2017 ; Zechner 2017.)

Aikaisempien tutkimusten perusteella ikääntyneet olivat eriarvoisessa asemassa toisiinsa nähden riippuen asuinkunnastaan tai tulotasostaan. Kaikkialla ei ollut saatavilla juuri niitä palveluita, joita ikääntynyt tarvitsi, eikä kaikilla ikääntyneillä ollut varaa kustantaa tarvitsemiaan palveluita. Teemat tulo- ja hoivaköyhyys sekä ikääntyneiden eriarvoisuus näyttäytyivät tutkimuksissa yleisesti. (Forma & Kuivalainen 2020; Zechner 2017; Kröger ym. 2019.) Ikääntyneen kyky tehdä valintoja ja saada riittävästi tietoa valintojensa vaikutuksista, ikääntyneen tulotason vaikutus sekä epätasa-arvoiset palvelut näyttäytyivät lähdemateriaalissa laajasti. Tutkimukset ovat myös osoittaneet, että palveluntarjoajan valinta yhdessä kotitalouspalveluiden verovähennysten kanssa uhkaa vahvistaa rakenteellista eriarvoisuutta. (Karsio & Van Aerschot 2017; Zechner 2017; Perttola 2019.)

Näennäiskuluttajuus sekä sijaiskuluttajuus (Zechner 2017 ; Perttola 2019) ovat myös valinnanvapauden esteinä silloin kun ikääntyneen oma kompetenssi ei riitä valintojen tekemiseen. Gerontologisen sosiaalityön yhtenä tärkeänä tehtävänä näen avustetun autonomian lisäämisen tilanteissa, joissa ikäihmisen oma kompetenssi on vähentynyt. On mahdollista, että ikäihminen tekee päätöksiä omasta elämästään miellyttääkseen muita. Tilanteissa, joissa ikääntyneen kompetenssin riittämättömyys tai väheneminen tulee eteen, ei päätöksenteko tai valinta ole todellista aitoa autonomiaa (Medina ym., 2006, 347-348).

Gerontologisessa sosiaalityössä sosiaalityön etiikka on avainasemassa. Ikääntyneen ihmisen omien valintojen tukemiseksi sosiaalityöntekijän tulee tutustua asiakkaan arvoihin, tukea hänen itsetuntoaan sekä tarjota ratkaisuvaihtoehtoja. Työntekijän pitää selittää myös vaihtoehtojen mahdollisia vaikutuksia henkilölle itselleen. Sosiaalityöntekijältä vaaditaan ikääntyneen mielipiteiden ja valintojen tukemista, mutta myös aktiivista puuttumista ja asianajoa. Itsemääräämisoikeuden ylläpitämiseen kuuluu arvostava kohtaaminen ja kosketus, ikääntyneen intimitietin ja yksityisyyden suojaaminen sekä arvostava palautteen anto ja yksilöllisyyden säilyttäminen ja tukeminen. (Medina ym., 2006, 347-349.)

Pakon edessä tehdyt valinnat tai valinnanmahdollisuuksien puute eivät ole aitoa valinnanvapautta. Pienituloisella ikäihmisellä ei ole yleensä mahdollisuutta vaikuttaa omaan tulotasoonsa tai asuinkuntaansa. Ikääntynyt joutuu tahtomattaan tilanteisiin, joissa valinnanvapautta ei ole. Yhteiskunnan tarjoaman palvelun kustannukset saattavat olla ikääntyneelle niiden saamisen esteenä. Joskus ikääntynyt joutuu valitsemaan ruuan ja lääkkeiden välillä, jolloin hänen terveytensä vaarantuu.

SOTE-uudistuksessa tulee varmistaa ikääntyneiden palvelut siten, että jokaisen elämä olisi turvattu asumisen, turvallisuuden sekä talouden näkökulmasta. On muistettava, ettei kaikilla ole hyvinvointia turvaavia läheisverkostoja tai riittävästi omia voimavaroja. Rakenteellisen sosiaalityön merkitys ikääntyneen valinnanvapauden edistäjänä korostuu meneillään olevassa SOTE-uudistuksessa. Hallituksen esityksessä laeiksi asiakkaan valinnanvapaudesta sosiaali- ja terveydenhuollossa esitettiin jo vuonna 2017 seuraavaa: "Henkilökohtaisessa

budjetoinnissa palvelujen käyttäjälle muodostetaan hänen avun ja tuen tarpeidensa sekä tuen ja palvelujen kustannusten pohjalta määritetty henkilökohtainen budjetti. Henkilökohtainen budjetti on yksinkertaistettuna maksusitoumus tai rahasumma, jolla henkilön palvelut on mahdollista järjestää yksilöllisesti, palvelujen käyttäjän toiveiden, tarpeiden ja tavoitteiden mukaisesti”. (HE 47/2017.) Olisiko tässä keino ikääntyneiden todelliseen valinnavapauteen tulevaisuudessa?

LÄHTEET

- Forma, L., & Kuivalainen, S. (2020). Tulot, menot ja sote-palveluiden asiakasmaksut: millainen on ikääntyneiden toimeentulo?. *Gerontologia*, 34(4), 333–338.
Noudettu 27.2.2022 osoitteesta
<https://journal.fi/gerontologia/article/view/99618>
- Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymä (n.d.) Ikääntyneet. Asumispalvelut.
Noudettu 11.3.2022 osoitteesta [Asumispalvelut | Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymä \(fshky.fi\)](#)
- Gretschel, A. (2002) Johdanto. Teoksessa A. Gretschel (toim.). Lapset, nuoret ja aikuiset toimijoina. Artikkeleita osallisuudesta. Helsinki. Suomen Kuntaliitto.
- Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi asiakkaan valinnanvapaudesta sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä valtiontalouden tarkastusvirastosta annetun lain 2 §:n muuttamisesta. HE 47/2017. Noudettu 20.3.2022 osoitteesta
<https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2017/20170047>
- Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi sosiaalihuoltolain ja ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalousta annettuna lain muuttamisesta sekä niihin liittyviksi laeiksi. HE 231/2021. Finlex.
Noudettu 20.2.2022 osoitteesta [HE 231/2021 - Hallituksen esitykset - FINLEX®](#)
- Heikkinen, A. (2017) (toim.) Arki, arvot ja etiikka. Talentia: PunaMusta Oy.
Noudettu 10.2.2022 osoitteesta [Talentia Etiikkaopas 2017.pdf \(e-julkaisu.com\)](#)
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2014) Tutki ja Kirjoita. Helsinki.
Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Juhila, K. (2018). Aika, paikka ja sosiaalityö. Vastapaino.
- Jyrkämä, J. (2008a) Vanheneminen ja vanhuus. Teoksessa Sankari, A. & Jyrkämä, J. Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa. Tampere. Juvenes Print.
- Jyrkämä, J. (2008b) Aika tutkimuksessa ja elämänkulussa. Teoksessa Sankari, A & Jyrkämä, J. Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa. Tampere. Juvenes Print.
- Kan, S. & Pohjola, L. (2012) (3.uudistettu painos) Erikoistu vanhustyöhön. Helsinki. Sanoma Pro
- Kananoja, A., Lähteinen, M & Marjamäki, P. (toim.) (2011) Sosiaalityön käsikirja. Tallinna. Tietosanoma Oy. (3.uudistettu laitos)
- Karsio, O. V.-P., & Van Aerschot, L. (2017) Vanhuspalvelut ja valinnanvapaus - johtavien viranomaisten näkemyksiä palvelusetelistä. *Gerontologia*, 31(3), 165–180. Noudettu 10.2.2022 osoitteesta
<https://doi.org/10.23989/gerontologia.63443>
- Karvonen-Kälkälä, A. (2019) (päiv.) Perustuslainmukaiset lakisääteiset julkiset sosiaalipalvelut tulee turvata iäkkäälle henkilölle kaikissa olosuhteissa. Tiivistelmä väitöskirjasta Unohtuuko vanhus (2012) Vanhustyön keskusliitto.
Noudettu 11.2.2022 osoitteesta <https://vtkl.fi/wp-content/uploads/2019/07/Perustuslainmukaiset-lakis%C3%A4%C3%A4teiset-julkiset-sosiaalipalvelut-tulee-turvata-i%C3%A4kk%C3%A4lle-henkil%C3%B6lle-kaikissa-olosuhteissa.pdf>

- Kestävä kehitys.fi (2022) Valtioneuvoston kanslia. Noudettu 23.3.2022 osoitteesta <https://kestavakehitys.fi/seuranta/yhteiskunnallinen-eriarvoisuus>
- Kivelä, S.-L. (2012) Hyviä vuosia. Arvokas ja turvallinen ikääntyminen. Helsinki. Kirjapaja.
- Koppa (N.d.) Menetelmäpolkuja humanisteille. Jyväskylän yliopisto. Noudettu 13.3.2022 osoitteesta <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/fenomenografinen-analyysi>
- Kröger, T., Van Aerscht, L. & Mathew Puthenparambil, J. (2019) Ikääntyneiden hoivaköyhyys. Yhteiskuntapolitiikka lehti. Julkari. Noudettu 15.3.2022 osoitteesta https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137957/YP1902_Krogerym.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Kuluttajansuojalaki. 38/1978. Finlex. Noudettu 20.2.2022 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1978/19780038>
- Kuusinen-James, K., & Seppänen, M. (2015) Ikääntyvät palvelusetelin käyttäjät valintatilanteessa: kuluttajia vai näennäiskuluttajia?. Janus Sosiaalipolitiikan Ja sosiaalityön Tutkimuksen Aikakauslehti, 21(4). Noudettu 10.2.2022 osoitteesta <https://journal.fi/janus/article/view/50712>
- Laki hyvinvointialueesta 611/2021. Finlex. Noudettu 10.2.2022 osoitteesta
- Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista. 980/2012. Finlex. Noudettu 20.2.2022 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120980?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=Laki%20ik%C3%A4%C3%A4ntyneen%20v%C3%A4est%C3%B6n%20toimintakyvyn%20tukemisesta%20sek%C3%A4%20i%C3%A4kk%C3%A4iden%20>
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. 812/2000. Finlex. Noudettu 10.2.2022 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>
- Laukkarinen, M. & Miettinen, I. (2008) Ikääntyneiden yksinäisyys kotuihoidon työntekijöiden kohtaamana ilmiönä. Opinnäytetyö. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveysala. Noudettu 15.3.2022 osoitteesta https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/17776/jamk_1206007660_0.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Lee & Waites (2006) Artikkelissa Niemi, M., Soukiala, T., Rossi, E., Hirvonen, J., Ruotsalainen, S., Korpelainen, A., Kinni, R.-L., Skaffari, P., Pietilä, I., Tiilikainen, E., Zechner, M., & Seppänen, M. (2021). Gerontologinen sosiaalityö erityisen tuen tarpeisiin vastaamassa. Gerontologia, 35(2), 204–209. Noudettu 25.2.2022 osoitteesta <https://doi.org/10.23989/gerontologia.107922>
- Lindqvist, M. (2002) Vanheneminen, etiikka ja elämän arvot. Teoksessa Heikkinen, E. & Marin, M. (2002) (toim.) Vanhuuden voimavarat. Helsinki. Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Medina, A.V., Vehviläinen, S., Haukka, U.-M., Pyykkö, V. & Kivelä, S.-L. (2006) Vanhusten hoito. Porvoo. WSOY.
- Niemi, M., Soukiala, T., Rossi, E., Hirvonen, J., Ruotsalainen, S., Korpelainen, A., Kinni, R.-L., Skaffari, P., Pietilä, I., Tiilikainen, E., Zechner, M., & Seppänen,

- M. (2021). Gerontologinen sosiaalityö erityisen tuen tarpeisiin vastaamassa. *Gerontologia*, 35(2), 204–209. Noudettu 25.2.2022 osoitteesta <https://doi.org/10.23989/gerontologia.107922>
- Perttola, L. (2019) Kynnyksen yli -Julkisoikeudellinen tutkimus vanhuspalvelujen saamisen edellytyksistä.. Vaasan yliopisto. Noudettu 10.2.2022 osoitteesta <https://osuva.uwasa.fi/bitstream/handle/10024/10041/978-952-476-896-2.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- Peterson, E., & Brodin, H. (2021) Choice, needs or equality? Discursive struggles about defining home care for older people in Sweden. *Ageing and Society*, 1-21. doi:10.1017/S0144686X21000131. Noudettu 10.2.2022 osoitteesta <https://www.cambridge.org/core/journals/ageing-and-society/article/choice-needs-or-equality-discursive-struggles-about-defining-home-care-for-older-people-in-sweden/62064B2D1ECFBF5C452331BF456BD50B>
- Ray, M & Phillips, J. (2012) Artikkelissa Niemi, M., Soukiala, T., Rossi, E., Hirvonen, J., Ruotsalainen, S., Korpelainen, A., Kinni, R.-L., Skaffari, P., Pietilä, I., Tiilikainen, E., Zechner, M., & Seppänen, M. (2021). Gerontologinen sosiaalityö erityisen tuen tarpeisiin vastaamassa. *Gerontologia*, 35(2), 204–209. Noudettu 25.2.2022 osoitteesta <https://doi.org/10.23989/gerontologia.107922>
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2006a) KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere. Yhteiskuntatieteellinen tietoarasto. Noudettu 13.3.2022 [osoitteesta KvaliMOTV - 7.3.4 Teemoittelu \(tuni.fi\)](https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_2.html)
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2006b) KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere. Yhteiskuntatieteellinen tietoarasto. Noudettu 13.3.2022 osoitteesta https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_2.html
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2006c) KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere. Yhteiskuntatieteellinen tietoarasto. Noudettu 13.3.2022 osoitteesta [KvaliMOTV - Aineisto- ja teorialähtöisyys \(tuni.fi\)](https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_2.html)
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2006d) KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere. Yhteiskuntatieteellinen tietoarasto. Noudettu 13.3.2022 osoitteesta [KvaliMOTV - Narratiiviset tarkastelutavat \(tuni.fi\)](https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_2.html)
- Salminen, A. (2011) Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyypeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasa. Vaasan yliopisto. Noudettu 27.2.2022 osoitteesta https://osuva.uwasa.fi/bitstream/handle/10024/7961/isbn_978-952-476-349-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Sankari, A. & Jyrkämä, J. (2008) Esipuhe. Teoksessa Sankari, A & Jyrkämä, J. Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa. Tampere. Juvenes Print.
- Seppänen, M. (2006) Artikkelissa Niemi, M., Soukiala, T., Rossi, E., Hirvonen, J., Ruotsalainen, S., Korpelainen, A., Kinni, R.-L., Skaffari, P., Pietilä, I.,

- Tiilikainen, E., Zechner, M., & Seppänen, M. (2021). Gerontologinen sosiaalityö erityisen tuen tarpeisiin vastaamassa. *Gerontologia*, 35(2), 204–209. Noudettu 25.2.2022 osoitteesta <https://doi.org/10.23989/gerontologia.107922>
- Seppänen, M. (2016) Artikkelissa Niemi, M., Soukiala, T., Rossi, E., Hirvonen, J., Ruotsalainen, S., Korpelainen, A., Kinni, R.-L., Skaffari, P., Pietilä, I., Tiilikainen, E., Zechner, M., & Seppänen, M. (2021). Gerontologinen sosiaalityö erityisen tuen tarpeisiin vastaamassa. *Gerontologia*, 35(2), 204–209. Noudettu 25.2.2022 osoitteesta <https://doi.org/10.23989/gerontologia.107922>
- Sosiaalihuoltolaki. 1301/2014. Finlex. Noudettu 14.3.2022 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=sosiaalihuoltolaki>
- Sosnet (N.d.) Sosiaalityön kansainvälinen määritelmä. Noudettu 10.2.2022 osoitteesta <https://www.sosnet.fi/FI/Sosnet/Sosiaalityon-maaritelma>
- STM (N.d.a) Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaali- ja terveysministeriö. Noudettu 20.3.2022 osoitteesta [Rakenteellinen sosiaalityö - Sosiaali- ja terveysministeriö \(stm.fi\)](https://stm.fi)
- STM (N.d.b) Kotihoito ja kotipalvelut. Sosiaali- ja terveysministeriö. Noudettu 13.3.2022 osoitteesta [Kotihoito - Sosiaali- ja terveysministeriö \(stm.fi\)](https://stm.fi)
- Suomen perustuslaki. 731/1999. Finlex. Noudettu 10.2.2022 [Suomen perustuslaki 731/1999 - Ajantasainen lainsäädäntö - FINLEX®](https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/731)
- Terveyskylä (2019) Ikääntynyt, iäkäs vai vanha? Noudettu 10.2.2022 osoitteesta <https://www.terveyskyla.fi/ikatalo/ik%C3%A4%C3%A4ntyneelle/ik%C3%A4-ja-arki/ik%C3%A4%C3%A4ntynyt-i%C3%A4k%C3%A4s-vai-vanha>
- THL (N.d.a) Sote-uudistus. Valtioneuvosto. Noudettu 10.2.2022 osoitteesta <https://soteuudistus.fi/lainsaadanto>
- THL (N.d.b) Esimerkkejä rakenteellisen sosiaalityön toimintatavoista. Noudettu 10.2.2022 osoitteesta <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtaminen/alueellinen-hyvinvointijohtaminen/esimerkkeja-rakenteellisesta-sosiaalityosta>
- THL (N.d.c.) Lapsen osallisuus. Lastensuojelun käsikirja. Noudettu 20.2.2022 osoitteesta <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus>
- Tiilikainen, E. Artikkelissa Niemi, M., Soukiala, T., Rossi, E., Hirvonen, J., Ruotsalainen, S., Korpelainen, A., Kinni, R.-L., Skaffari, P., Pietilä, I., Tiilikainen, E., Zechner, M., & Seppänen, M. (2021). Gerontologinen sosiaalityö erityisen tuen tarpeisiin vastaamassa. *Gerontologia*, 35(2), 204–209. Noudettu 25.2.2022 osoitteesta <https://doi.org/10.23989/gerontologia.107922>
- Tuomi, J. & Sarajarvi, A. (2002). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Yhdenvertaisuuslaki. 1325/2014. Finlex. Noudettu 20.2.2022 osoitteesta [Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014 - Ajantasainen lainsäädäntö - FINLEX®](https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/1325)
- Vuori, J. (N.d.) Laadullinen sisällönanalyysi. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Noudettu 13.3.2022 osoitteesta

<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/laadullinen-sisallonanalyysi/>

Zechner, M. (2017). Vastuutetut omaishoitajat markkinoilla. *Gerontologia*, 31(3), 181–196. Noudettu 10.2.2022 osoitteesta

<https://doi.org/10.23989/gerontologia.63339>

